

Г. А. Михайлик

Концепція ленінізму в публіцистиці Івана Багряного

І. Багряний належить до тих діячів, чия творчість відзначається традиційним для української культури універсалізмом: він поет, прозаїк, драматург, публіцист і громадсько-політичний діяч. Тимчасом як про художню творчість І. Багряного вже створені поважні дослідження [7; 2; див. докладний огляд багрянознавства: 2:9–26], то його публіцистика ще не перемістилася в коло сталих наукових інтересів і продовжує залишатися предметом передмов, післямов і окремих принагідних статей [3; 4; 5; 8; 9; 10].

Публіцистика І. Багряного невіддільно пов'язана з його політичною діяльністю голови Української Революційно-Демократичної партії; вона і кількісно, і якісно визначна частина його доробку; більше того – без її врахування неможливе повноцінне, адекватне розуміння художньої творчості письменника, що їй властива в кращому розумінні слова публіцистичність, тобто яка просочена його публіцистичними ідеями.

Головна тема його публіцистики – з одного боку, спростування сталінізму як найжахливішої форми російського націоналізму, денационалізації підлеглих народів і тоталітаризму; і з другого боку, боротьба за українську державну незалежність як єдиний гарантований спосіб подолання сталінізму, за становлення національної свідомості української людини, оскільки її виховання є гарантією створення української держави.

Видатним періодом у біографії І. Багряного-публіциста став 1956 рік, рік XX з'їзду КПРС, на якому був проголошений новий партійний курс на десталінізацію, рік самогубства О. Фадеєва, рік антикомуністичних повстань у Польщі й Угорщині, коли європейські народи повірили в щирість курсу на демократизацію в Радянському Союзі й спробували скористатися його плодами.

У 1956 р. І. Багрянний надрукував 24 більших чи менших публіцистичних виступи. Присвячені різним інформаційним приводам вони все ж об'єднані навколо однієї ідеї – довести, що сталінізм і ленінізм тотожні, не відрізняються один від одного не тільки засадничо, але й у деталях. Найбільш глибоко ця тема в публіцистиці І. Багряного репрезентована в статті «Апологетика ідейного роззброєння і наша відсіч», яка вперше була надрукована в газеті «Українські вісті» (1956. – №№ 75–77). Ця праця є типовою для І. Багряного як з погляду ідеології, так і публіцистичного методу.

Приводом до її написання стала не якась конкретна подія, а політична ситуація в цілому. «Апологетика ленінізму», проголошена в Радянському Союзі, знайшла легковірних прихильників у світі західної демократії, зокрема й серед еміграції з СРСР, і серед старої радянофільської еміграції Канади й Америки. Джерела таких настроїв зрозумілі – світові хочеться вірити, що жахлива загроза від країни-монстра, яка захопила вже шосту частину земної тверді, хоч трошечки послаблюється і слабнучиме надалі. Обґрунтування цих надій шукають, «інтерпретуючи (чи трактуючи) всерйоз ленінізм, як щось діаметрально протилежне сталінізмові» [1:487].

Ця концепція є надзвичайно корисною для КПРС, особливо її новітніх вождів. Адже, виходить, у жахіттях у російській (комуністичній) імперії винна лише одна-однісінька людина, яку чомусь, на жаль, не могли приборкати вірні ленінці. Але вони не могли її приборкати, бо їй не намагалися, бо сталінізм – це і є запроваджений у практику ленінізм, у ленінців не було іншої ідейної платформи для боротьби зі сталінізмом, тому цієї боротьби їй не було й не могло бути.

Більше того, вказує далі І. Багрянний, з Кремля випущено ще кращу версію подій, у якій «інакше пояснюють увесь кошмар, що діявся протягом майже 30 років сталінської диктатури ВКП(б)–КПРС, – вони приписують хворобі диктатора – параної» [1:488]. За таких обставин уже й Сталін ні в чому не винен. Адже хворих не судять! Хворі ні за що не відповідають. І. Багрянний тут же спростовує й навіть висміює «качку, пущену з московського Кремля» [1:489]: це була «казкова параноя», пише він, яка нападла на Сталіна тільки тоді, коли треба було нищити противників або й цілі народи, але ментально минала, коли треба було зустрічатися з союзниками – Черчиллем і Рузвельтом; ця Сталінська параноя, виявляється, була слухняною генеральній лінії партії.

У вигляді вихідної тези І. Багрянний заявляє: «всі ті ганебні й потворні явища, що так обурюють нині навіть правовірних комуністів у всьому світі – це якраз вислід ленінізму, [...] це вислід суспільно-громадських, політичних, виробничих, соціальних і національних відносин в комуністичній російській імперії, створених ленінською партією на основі ленінської доктрини й ленінського вчення в усіх цих ділянках, на основі ленінської моралі, ленінської етики й ленінського світогляду» [1:489].

Але для І. Багрянного ленінізм – це спотворення марксизму. Доводить це публіцист такими аргументами.

1. Марксизм – це теорія про накопичення додаткової вартості і проповідь боротьби пролетаріату за перерозподіл тієї додаткової вартості шляхом зміни суспільних і виробничих відносин та володіння засобами виробництва. Ленінізм – це

гасло: «Граб награбленное», тобто «розперезання анархії і гра на найнижчих інстинктах низів суспільства» [1:490].

2. За Марксом диктатура пролетаріату – це гегемонія робітничого класу, соціального класу в його цілості, насамперед у виробничих відносинах, у соціальному плані. Політика й ідеологія – це похідні явища, засоби, а не ціль. За Леніним, поняття «пролетаріат» з соціальної площини перенесено в політичну, у площину «віри» чи пак ідеології; диктатура пролетаріату перетворена на диктатуру його авангарду, тобто комуністичної партії. Звідси висновок І. Багряного: «ленінізм – це політичний цинізм» [1:491].

3. За Марксом, пролетаріат не має вітчизни. За Леніним виходить, що «пролетаріат усіх країн, а найперше пролетаріат усіх поневолених у російській імперії народів, не має своєї вітчизни. І не потребує мати. Бо віднині єдиною вітчизною для всього світового пролетаріату, а найперше для пролетаріату всіх підросійських поневолених націй, має бути Росія» [1:491]. Змагання українських трудящих Ленін поставив поза законом, волелюбна Україна, що боролася за свої права була для нього «тучним обжіраючимся югом». «Права націй», за Леніним, це пустий звук, цинізм.

Наступні три ознаки ленінізму І. Багрянний вказав уже безвідносно до порівнянь з марксизмом.

1. Вияв справжнього ленінізму – це **терор** як метод боротьби проти антагоністичних (антагоністичних до компартії) класів і суспільних верств і всіх політичних партій.

2. В етичному відношенні ленінізм – це **класова (комуністична) мораль**, класова «свобода слова», підпорядкування всього і вся комуністичній ідеї. І право за Леніним – це категорія суто політична. Найтяжчим злочином у системі цього права вважається не крадіжка, кримінальний бандитизм, а інкомислення.

3. Ленінізм – це **ліквідація**, тотальне зруйнування **виробничих відносин**, унаслідок чого виникла колосальна диспропорція між доктриною та можливостями її здійснення, по-

став хаос, який ленінська партія намагалася ліквідувати шляхом нічим не виправданих жертв.

Суспільство, побудоване на засадах ленінізму, за І. Багряним, має такі характеристики:

1. У соціальному плані – це «безкласове» суспільство, де за допомогою тривалого, систематичного терору зліквідовані інші класи й групи, але безкласового суспільства не створено. «Вийшло суспільство нове, суто класове: з одного боку спавперизовані трудящі, з другого – новий паразитарний клас партійної бюрократії, підганяльників, ком. святош, ком. проповідників і ком. інквізиторів» [1:493].

2. У виробничому плані – це система державного капіталізму, система повної (ідеальної) пауперизації робітництва та все більшого занепаду селянства, з позбавленням трудящих елементарних прав і свобод, від свободи страйку починаючи й свободою слова й совісті закінчуючи. Це виробничі відносини модерного рабства.

3. У політичному плані – це система повного політичного безправ'я усіх соціальних груп чи пак всього «безкласового суспільства», а найперше політичного безправ'я робітників і селян. Усі права, політичні й інші, належать виключно «авангарду пролетаріату», комуністичній партії, а конкретно – її верхівці, здійснювача диктатури.

4. У світоглядному відношенні – безроздільне панування комуністичної доктрини й комуністичного світогляду; фанатична нетерпимість до інших.

5. У морально-етичному плані – безоглядне й послідовне застосування комуністичного (і найперше ленінського) гасла: мета виправдовує засоби; на практиці це шлях розквіту насильства, віроломства, брехні, підступу, нацьковування дітей на батьків, а батьків на дітей.

6. У національному плані – це курс на національне поневолення, цілковиту русифікацію всіх підпорядкованих народів.

Усе це і є «чистої води ленінізм». Зараз партійні ідеологи хочуть протиставити політичну дійсність в СРСР до середини 1930-х рр., наступному періодові, пов'язуючи перший

з ім'ям Леніна, а другий – Сталіна. Насправді ж ніяких двох періодів немає. «Виросли всі сталінські «злочини» з тих попередніх виробничих і політичних відносин, що їх створила ВКП(б) – КПРС строго за приписами ленінізму» [1:494].

Наприклад, сталінський закон про покарання за спізнення на працю був породжений жахливими умовами життя трудящих в СРСР. Будучи кинуте на край злиднів, не маючи змоги легальними методами боротися за свої права, робітництво за допомогою абсолютного збайдужіння, тихого саботажу, втечі з місця на місце виражало свій протест. Це й породило літунство, несумлінне ставлення до праці, з якими партія боролася терором, безжальним примусом. Закон про «колоскі» був викликаний відсутністю оплати праці селянства, яке за допомогою збирання колосків прагнуло врятуватися від голодної смерті. Зараз ці закони відмінені, але не зліквідовані причини, що викликали їх: убожество й безправність трудящої людини в СРСР.

З наведених міркувань впливав висновок І. Багряного: сталінізм – це довершений ленінізм. Сталін був ідеальним послідовником Леніна. Немає жодного документа, який би говорив про критику Сталіним свого вчителя. І коли нам з Москви заявляють про «поворот до Леніна», то ми не заперечуємо цього, бо ніякого відступу від Леніна й не було. Хрущовські «зміни» – це насправді не зміни, а нова спроба замаскувати одвічну сутність московського комунізму. У СРСР немає і не може бути ніяких змін, поки не будуть змінені виробничі відносини, а з ним й відносини політичні, соціальні, національні.

За І. Багряним, на тлі хрущовського галасливого очищення риз ленінізму завдання української революційної демократії полягає в послідовній боротьбі проти московського комунізму, тобто проти ленінізму у всіх його гатунках і варіантах – і в сталінському, і в хрущовському, «боротися проти ленінізму за ідеали революційної демократії, що є діаметрально протилежні ленінізмові й удосконаленій його формі сталінізмові, бо це ідеали свободи, ідеали розкріпачення людини від соціального, політичного й національного рабст-

ва. Ці ідеали свободи виключають ленінізм цілком, як велике ідейне зло» [1:498].

Ідея І. Багряного про тотожність усіх форм московського комунізму (зокрема ленінізму й сталінізму) була опанована в нашій суспільній свідомості лише в 1990-х рр., власне після розвалу СРСР. Навіть у 1988 р. з тексту роману В. Гросмана «Життя і доля» були викреслені всі критичні висловлювання про Леніна. У цей же час неформальна преса розпочала свою діяльність з розвінчання міфу про поганого Сталіна й бездоганного Леніна [див. про це в праці: 6]. І. Багрянний п'ятдесят років тому руйнував ілюзії дочекатися «соціалізма с человеческим лицом», пояснював, що такого обличчя в соціалізмі немає і бути не може і всі спроби його демократичної трансформації приречені на поразку. Історія довела його правоту, підтвердила слушність його футуристичних візій.

І насамкінець – про публіцистичний метод І. Багряного, оскільки розглянута нами стаття є засадничо типовою для нього. Це не художня публіцистика, сутність якої – створення автентичної картини дійсності й оперування документальними образами. Це й не наукова публіцистика, сутність якої – у точних цифрах і фактах, у доведенні певних висновків на підставі достовірних документів і джерел. Творчість І. Багряного дає підстави зробити теоретичний висновок про можливість існування третього типу – ідеологічної публіцистики, сутність якої – у розгортанні думки, теоретичної чи ужиткової концепції, апелюванні до тверезого глузду. У статті «Апологетика ідейного роззброєння і наша відсіч» відсутній художній образ як такий; але тут відсутні й наукові аргументи, цифри, факти. Сюжет статті рухає авторська думка, яка ніби сама себе обґрунтовує, самодостатньо підтверджує й структурує. В ідеологічній публіцистиці правильність думки обґрунтована не посиланням на факти життя чи науки, а іншою думкою, яка переконує своєю логікою, послідовністю, досконалістю. Майстром такої ідеологічної публіцистики й був І. Багрянний.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Багрянний І.* Публіцистика. – К., 1996.
2. *Балаклицький М.* «Нова релігійність» Івана Багряного: Монографія. – К., 2005.
3. *Гришко В.І.* Живий Багрянний // Багрянний Іван. Під знаком скорпіона. – К., 1994. – С. 220–237.
4. *Дзюба І.М.* Громадянська снага і політична прозорливість // Багрянний І. Публіцистика. – К., 1996. – С. 5–14.
5. *Костюк Г.* Відійшов у безсмертя // Багрянний І. Публіцистика. – К., 1996. – С. 826–837.
6. *Овсєян Р.П.* Откровения демократизации и гласности: Новое в отечественной журналистике второй половины 80-х годов XX в. // Неизвестные страницы отечественной журналистики. – М., 2006. – С. 51–74.
7. *Сподарець М.П.* Іван Багрянний – письменник і громадянин. – Х., 1996.
8. *Утріско О.* Іван Багрянний і Дмитро Донцов: проблема світоглядно-публіцистичних взаємин // Наукові записки Тернопільського педуніверситету. Сер. Літературознавство. – 1999. – Вип. 4. – С. 294–304.
9. *Шевцова О.В.* Політичні концепції в публіцистиці І. Багряного та Д. Донцова // Вісник Харківського національного університету. – 2004. – № 631. – Сер. Філологія. – Вип. 41. – С. 235–239.
10. *Шугай О.* В Новому Ульмі, при Дунаю // Багрянний Іван. Під знаком скорпіона. – К., 1994. – С. 5–27.

SUMMARY

I. Bagryanogo publitsistika is especially brightly presented in his creation 1956 of, that it is related to the history events of that time. A publicist proved that it does not take place of no update in USSR and will not happen, the coca of KPSS is found at power, because stalinizm – it is authentic leninism. I. Bagryaniy especially successfully worked in ideological publitsistike essence of which – in development of author thought.